

ਪੀਪਲਜ਼ ਫੋਰਮ, ਬਰਗਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ

ਵਿਚਾਰਸਾਰ

ਅੰਕ : 10

ਸੰਪਾਦਕ : ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਬਰਗਾੜੀ

ਜੇ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ,
ਉਹ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

- *ਅਬਰਾਹਮ ਲਿੰਕਨ* (1809-1865)

ਤਤਕਰਾ :

1. ਆਰਡੀਨੈਂਸ : ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਤੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ
ਨੰਗਾ ਚਿੱਟਾ ਵਣਜ

-ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

2. ਇਕਨਾ ਗਲੀ ਜੰਜੀਰੀਆ...

ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਤਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

-ਸਵਰਾਜਬੀਰ

3. ਝੂਠ, ਝੂਠ, ਮਹਾਂ ਝੂਠ

-ਸੁਕੀਰਤ

4. ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ

- ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ

ਆਰਡੀਨੈਂਸ : ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਤੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ ਨੰਗਾ ਚਿੱਟਾ ਵਣਜ

- ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੂਬਾਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ (ਉਹ ਵਿਸ਼ੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੂਬੇ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ) ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ 1949 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਗਲਬਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ (ਸੋਧ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ 2020 (The Essential Commodities (Amendment) Ordinance) ਇਸ ਲੜੀ ਨੂੰ

ਅਗਾਂਹ ਤੋਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉੱਤੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਹਮਲਾ ਹੈ। ‘ਇਕ ਭਾਰਤ, ਇਕ ਖੇਤੀ ਮੰਡੀ’ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਹੀ ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਕਵਾਇਦ ਦੇ ਕੇਂਦਰਵਾਦੀ ਮਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ 1991 ਦੇ ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬਲ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਹਾਲੀਆ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਨੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਫਰਮਾਂ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਹਥਿਆਉਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਜੁਲਾਈ 1991 ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ

ਦੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਦਲੀਲ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਵਾਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਉਲਟ ਕੇਂਦਰਵਾਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਾਤਮਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ (Unitarist nationalism) ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰਵਾਦ ਤੋਂ ਉਲਟ ਦਿਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਵੇਂ 1991 ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਵੇਲੇ ਸੰਕਲਪਿਆ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ “ਸੰਘਵਾਦ, ਕੌਮਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ: ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਰਥਚਾਰਾ” (Federalism, Nationalism and Development: India and the Punjab economy) ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਕਈ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ (ਸੋਧ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ 2020 ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਸਾਥ ਨਿਭ ਸਕਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਸ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਵੇਕਲਾ ਲੱਛਣ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਸ਼ਡਿਊਲ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੂਚੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਸੂਚੀ ਕੇਂਦਰ ਅਧੀਨ ਵਿਭਾਗਾਂ, ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੂਚੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਤੀਜੀ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ (Concurrent list) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਹਿਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ। ਸੂਬਾਈ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 14 ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, “ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਮੇਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੀਟਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖੋਜ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਥਾਮ।” ਇਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ

ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੂਬਾਈ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਉਂਝ, ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਦਖਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਜਬੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਤੇ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀਆਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕੈਮੀ ਟੀਚਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਾਨਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ ਗਿਆਰਾਂ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਸਮੇਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਗ ਗਿਆਰਾਂ ਵਿਚਲੀ ਧਾਰਾ 248 ਤਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਬਚੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ (residuary powers of legislation) ਹਨ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ

ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ। ਧਾਰਾ 249 ਤਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਕੈਮੀ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਸੂਬਾਈ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ (federal structure) ਵਾਲੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵੇਲੇ ਦੇ 1935 ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਦੋਂ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਕੋਲ ਇੰਨੀਆਂ ਇਕਪਾਸੜ ਤਾਕਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦਰਜ ਕਰ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੋਵੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖਾਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਵਪਾਰ, ਸਪਲਾਈ ਤੇ ਵੰਡ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ-ਰਾਜ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ

ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ, 1955 ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 34 ਵਿਚ 'ਕੀਮਤ ਕੰਟਰੋਲ' (Price Control) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਦਖਲ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੰਜ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ ਕਿ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਤੇ 34 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਤੇ 34 ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸੂਬਾਈ ਸੂਚੀ

ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਣ। ਜਯੋਤੀ ਬਾਸੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖੱਬਾ ਮੋਰਚਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਸਗੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ “ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਮੇਤ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਜੰਗਲਾਤ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਨਿਰੋਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹਾਲੀਆ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਡੱਕਿਆ ਜਾਵੇ।”

ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ 1955 ਵਿਚ ਸੋਧ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁਣ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਕੀ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਨੇ ਉਭਾਰੀਆਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਤਾਕਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋਧ ਦਾ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਵੀ

ਗ਼ੈਰਮਾਮੂਲੀ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸੋਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ (1975-77) ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ (ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ 2020 (The Farmers Produce Trade And Commerce (Promotion and Facilitation) Ordinance) ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਗਾਰੰਟੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸਾਨੀ ਠੇਕਾ ਆਰਡੀਨੈਂਸ 2020 (Farmers (Empowerment And Protection) Agreement On Price Assurance And Farm Services Ordinance) ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਭੰਡਾਰਨ, ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਵਿਚ ਖੇਤੀ-ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਖਾਸ ਕਰ ਠੇਕਾ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਬਹੁ ਕੌਮੀ ਖੇਤੀ-

ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਧੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈਬਿੰਗ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਸੇਧ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਲਿਹਾਜ਼ਾ, ਮੰਡੀਕਰਨ ਸੁਧਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਰਡੀਨੈਂਸਾਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਖਾਸਾ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਮੀ ਮੰਡੀਆਂ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਮੰਡੀ ਕਮੇਟੀਆਂ (ਏਪੀਐੱਮਸੀ) ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਫੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਫਸਲ ਵੇਚਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਦੇ ਅਪਣਾ ਲੈਣ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਖੇਤੀ-ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਮਾਣਨੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਮਾਰ ਸੀਮਾਂਤ, ਛੋਟੇ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪਵੇਗੀ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਦੀ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ

ਕਰਨ ਅਤੇ ਠੇਕੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਅਸਮੱਰਥ ਪਾਉਣਗੇ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ (ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਤੇ ਸਹਾਇਕ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ 2020 (The Farmers Produce Trade And Commerce (Promotion and Facilitation) Ordinance) ਤਹਿਤ ਕਣਕ, ਚੌਲ, ਗੰਨਾ, ਨਰਮਾ ਆਦਿ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਨਬੇੜੇ ਲਈ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਉਲਟ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸਾਨ ਖਾਸ ਕਰ ਸੀਮਾਂਤ, ਛੋਟੇ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਖਾਸ ਕਰ ਵੱਡੀ ਖੇਤੀ-ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਕਤ ਦਾ ਸਮਤੋਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਾਵਾਂ ਹੈ। ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਕੇਸ ਐੱਸਡੀਐੱਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੜਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰੇਗਾ। ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ

ਵਿਚ ਨਿਤਾਏ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਡਾਢੀਆ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਦੇ ਨਾ ਸਾਧਨ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ।

ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਵਿਚ ਵਿਵਾਦ ਸਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਰਾਜੋਈ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪੈਨਲਟੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਠੇਕਾ ਤੋੜਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਨਜ਼ਰ ਆਮ ਕਿਸਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਰਾਜੋਈ ਦੀ ਉਂਜ ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਠੇਕੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਪੈਨਲਟੀ ਪੰਝੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਪੈਨਲਟੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ, ਵੱਡੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਜੇਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕਣਗੇ।

ਇਸ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਚਿਹਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਬਚੇ-ਖੁਚੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ: 'ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਜਾਂ ਅਫਸਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਹਦਾਇਤਾਂ, ਹੁਕਮ ਤੇ ਸੇਧਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।' ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਸੂਬਾਈ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਆਪਣੀ ਤੰਗਨਜ਼ਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਾਂ ਕੋਲ ਮਾਲੀਆ ਵਸੀਲੇ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ (ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਤੇ ਸਹਾਇਕ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ (The Farmers Produce Trade And Commerce (Promotion and Facilitation) Ordinance) ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਮੰਡੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਐਕਟ (ਏਪੀਐੱਮਸੀ ਐਕਟ) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸੂਬਾਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਮੰਡੀ ਫੀਸ,

ਸੈਂਸ ਜਾਂ ਲੈਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।' ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਕੰਟਰੋਲ ਵਾਲੇ ਜੀਐੱਸਟੀ ਜ਼ਰੀਏ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਮਾਲੀਏ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਭਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਆਰਡੀਨੈਂਸਾਂ 'ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਲਈ ਮਿਲਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ (Minimum Support Price - MSP) ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ, ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੀਮਤ ਗਾਰੰਟੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸਾਨੀ ਠੇਕਾ (ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ) ਆਰਡੀਨੈਂਸ (Farmers (Empowerment And Protection) Agreement On Price Assurance And Farm Services Ordinance) ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ

ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਖੇਤੀ-ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਫਰਮਾਂ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਰਾਂ, ਥੋਕ ਵਿਕਰੇਤਾਵਾਂ, ਬਰਾਮਦਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਹਿਜ਼ ਲਾਹੇਵੰਦ ਭਾਅ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਠੇਕੇ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਵਲੋਂ ਵੇਚੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਉਪਜ ਦਾ ਗਰੇਡ, ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਵੀ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਠੇਕਾ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਪੱਖ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਦੇ ਤੌਖਲੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ: ‘ਖੇਤੀ ਠੇਕਾ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਠੇਕੇ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ (parties to such agreement) ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵਾਜਬ ਮੰਤਵ ਲਈ ਠੇਕਾ, ਬਦਲ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤੀ-ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਫਰਮ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਾਵੇਂ ਤਾਕਤ ਸਮਤੋਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਠੇਕਾ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ

ਦਬਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ। ਉਪਜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਾਰੇ ਠੇਕੇ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਨਬੇੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਐਕਟ 'ਤੇ ਕਾਰਗਰ ਅਮਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਾਜ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਰ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲਣੀ ਔਖੀ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਤੱਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖਦਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਤੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟਣ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰੀਦ ਦੇ ਟੀਚੇ ਰੁਲ਼-ਖੁਲ਼ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਉਪਲਬਧਤਾ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਖੁਰਾਕੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਅਮਨੀ ਫੈਲਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਰਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ

ਵਾਰ ਵਾਰ ਸਫ਼ਾਈਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਘੱਟੋ-
ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸਿਆਂ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਵੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ
ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ
ਮੁੱਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਹਿਜ਼ ਖਰੀਦ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਟੀਚੇ (ਜਿੰਨਾ
ਜਨਤਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) ਹਾਸਲ ਕਰਨ
ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਟੀਚਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਗਿਆ
ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਫ਼ਸਲ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ
ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਬਚਣ ਦੀ
ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਮੰਡੀ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਦਾ
ਖਿਡੌਣਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ।

ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇ-ਫ਼ਸਲੀ
ਚੱਕਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੇ
ਇਨਕਲਾਬ ਰਾਹੀਂ ਕੈਮੀ ਖੁਰਾਕ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰਤਾ ਤਾਂ
ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੇ
ਪੈਣ-ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਚੈਗਿਰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ, ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਹੁਣ ਇਸ ਨੇ ਨਵੀਂ ਖੇਤੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲਿਆ ਹੈ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸੀਮਾਂਤ, ਛੋਟੀ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਇਸ ਕਦਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਸੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਖੇਤੀ-ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾਅ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਗੁਆ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਦਿਹਾਤੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵੱਲ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਡਿਗਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ

ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਧਣਗੇ। ਇਸ ਸੋਧ ਨੂੰ 'ਵੇਚਣ' ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਬਦਲਾਓ' ਦਾ ਗੁੱਝਾ ਮਤਲਬ ਇਹੀ ਹੈ।

ਮੁਕਾਮੀ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤਹਿਸ ਨਹਿਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਤੇ ਆਲਮੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਕਰਕੇ ਢੇਆ-ਢੁਆਈ ਵਧੇਗੀ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਢੇਆ-ਢੁਆਈ ਵਧਣ ਨਾਲ ਕਾਰਬਨ ਗੈਸਾਂ ਦਾ ਰਿਸਾਅ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਨੁੱਖੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਵੀ ਵਧੇਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਹੀ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਬਿਖਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਜਿਹੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੂਬੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਨਅਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਜਿਹੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਰਗਰਮ ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਿੱਤ, ਖਾਧ

ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਰਸਾਈ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਗੇ। ਇੰਜ ਖੇਤਰੀ ਤੇ ਜਮਾਤੀ ਟਕਰਾਓ ਵਧਣਗੇ।

ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਇਸ ਘਾਤਕ ਮੋੜੇ ਨੂੰ ਸੀਮਾਂਤ, ਛੋਟੇ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਐਕਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਘਵਾਦ (ਫੈਡਰਲਇਜ਼ਮ), ਬਹੁਵਾਦ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ, ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪੈਂਤੜਾ ਮੱਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ

ਨੇ ਸੰਪਵਾਦ (ਫੈਡਰਲਇਜ਼ਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ
ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦ੍ਰਿੜਾਉਂਦਿਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ:
'ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਤਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ
ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਅਤੀਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਹੈ' ਪਰ
ਮੰਦੇ ਭਾਗੀਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਆ ਰਹੇ ਹਨ
ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਮੱਤੇ ਵਚਨਾਂ ਤੋਂ ਡੋਲ
ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਰਹੂਮ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਪਾਦਤ
ਐਨਸਾਇਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ
(Encyclopaedia of Sikhism) ਵਿਚ
ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਲੱਥਾ ਕੀਤਾ
ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਧੀਆ ਭੂਮਿਕਾ ਲਿਖੀ ਸੀ।
ਐਨਸਾਇਕਲੋਪੀਡੀਆ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਸਦੀਵੀ
ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਸੀਪੀਐੱਮ ਆਗੂ ਮਰਹੂਮ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ
ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਸੰਪਕਾਰੀ (ਫੈਡਰਲ)
ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ
ਪਾਇਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਕੇਂਦਰਵਾਦੀ

ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਝੁਕ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂਆਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਲੋਕ ਮੱਤ ਘਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੰਘਵਾਦ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਬਣਨ ਲਈ ਇਖਲਾਕੀ ਤੇ ਬੌਧਿਕ ਤਾਕਤ ਜੁਟਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਸੰਘਵਾਦ ਅਤੇ ਬਹੁਵਾਦ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੋਕਰਾਜ ਦਾ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੈ। ਸੰਘਵਾਦ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸਿਆਸੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿਚ ਸੰਘਵਾਦ (ਫੈਡਰਲਇਜ਼ਮ) ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਯਤਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੁਹਰਾਉਂਦਿਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਸੇਧ ਨੂੰ

ਰੱਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ
ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ
ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਨਅਤ, ਵਿੱਤ ਅਤੇ
ਸਿੱਖਿਆ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵੱਧ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਯੋਗ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ
ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੋਣ
ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਹਾਸਲ
ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤਾ ਹੈ।
ਅਮਰੀਕਾ, ਚੀਨ, ਯੂਰੋਪ, ਬਰਤਾਨੀਆ, ਕੈਨੇਡਾ, ਜਪਾਨ,
ਦੱਖਣੀ ਕੋਰੀਆ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ
ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ
ਜੁੜੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ
ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਭਾਰਤੀ ਸੰਘਵਾਦ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਸੂਬਾਈ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ
ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ
ਆਰਥਿਕ, ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ
ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਅਹਿਮ ਸਵਾਲ ਬਣ ਕੇ ,ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ
ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ

ਲਈ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ, ਬਹੁਵਾਦ, ਲੋਕਰਾਜ ਅਤੇ
ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਹੰਢਣਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦਾ
ਨਜ਼ਰੀਆ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

*ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਸਕੈਲਰ, ਵੁਲਫਸਨ ਕਾਲਜ,

ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਯੂਕੇ।

ਸੰਪਰਕ: +44922657957 (ਵੁੱਟਸਐਪ)

ਸਾਕਾ ਜਾਰਜ ਫਲਾਇਡ ਤੇ ਅਸੀਂ
ਇਕਨਾ ਗਲੀ ਜੰਜੀਰੀਆ...

ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਤਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

-ਸਵਰਾਜਬੀਰ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮਿਨੇਸੋਟਾ ਸੂਬੇ
ਵਿਚ ਮਿਨਿਆਪੋਲਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਹੱਥੋਂ
ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਨਸਲ ਦੇ ਜਾਰਜ ਫਲਾਇਡ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ
ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ
ਉੱਬਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋ ਰਹੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਵਿਚ ਗੋਰੇ,
ਯਹੂਦੀ, ਏਸ਼ੀਅਨ, ਚੀਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ
ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ
ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਤੇ
ਦਿਲ-ਕੰਬਾਊ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ

ਭਾਰਤੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀਣੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਦੇ ਲੋਕ। ਹੋਰਨਾਂ ਏਸ਼ੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਰਬਉੱਤਮ ਹੋਣ ਦਾ ਤਸੱਵਰ ਹੈ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਜ਼ੁਲਮ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਵਾਂਗਾ।

ਪਹਿਲਾ ਨਾਟਕ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਨਾਟਕਕਾਰ ਲੋਰੇਨ ਹੈਂਸਬਰੀ (Lorraine Hansberry) ਦਾ 'The Drinking Gourd' ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਇਕ ਦੱਖਣੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਪਾਹ ਉਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਕ ਕਿਰਦਾਰ, ਇਕ

ਫੌਜੀ, ਜਿਹੜਾ ਸੂਤਰਧਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਕਪਾਹ ਦਾ ਬੀਜ
ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਵੇਖੋ, ਇਹ ਬੀਜ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਹੈ
ਏਥੋਂ ਦੀ ਧਰਤ... (ਧਰਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ) ਇਸ
ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੈ... ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਹਾਂ
(ਧਰਤ ਤੇ ਬੀਜ) ਵਿਚ ਤੀਸਰੀ ਤਾਕਤ ਆ ਜਾਏ... ਤੇ
ਉਹ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿਰਤ।... ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਏਥੇ ਏਨੇ ਕਿ ਏਥੇ
ਇਹ ਸਸਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ
ਕੰਮ ਕਰਾਉ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਮਰ ਜਾਣ ਦਿਓ... ਤੇ
ਉਹਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਖਰੀਦ ਲਵੇ।... ਇਹ ਲੋਕ ਗ਼ੁਲਾਮ
ਨੇ। ਇਹ ਏਥੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਕੁਝ
ਲੋਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਤੇ ਕੈਦ ਕਰਕੇ
ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੱਦ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ
ਕਿੱਤਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਅਫ਼ਰੀਕਾ 'ਚੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਬਹੁਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ
ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਧਰਤਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਨੇ। ਗ਼ੁਲਾਮ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ

ਵਾਲੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਕੈਦੀ
ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੋਲ ਵੀ ਨਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵਿਦਰੋਹ
ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਤੇ ਕੈਦੀ
ਬਣਾਇਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੇ ਬਚੇ ਵੀ ਨਹੀਂ।
ਕਈ ਸਾਹ ਘੁੱਟਣ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ
ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ... ਇਹ
ਵਪਾਰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ... ਹੁਣ ਇੱਥੇ
ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨੂੰ ਸਾਲ
ਭਰ ਜਿਊਂਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਡਾਲਰ ਖਰਚ
ਹੁੰਦੇ... ਭੁੱਲੇ ਨਾ... ਇਹ ਉੱਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਹੈ... ਤੇ ਏਥੇ ਕੁਝ
ਲੋਕ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਏਥੋਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖੀ
ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ।’ ’

ਮਾਰਟਿਨ ਡੂਬਰਮਾਨ (Martin Duberman)
ਯਹੂਦੀ ਮੂਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਟਕ ਵੀ
ਲਿਖੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਟਕ ‘ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ

(In White America)' ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਰਹੇ
ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਦੋ ਦੋ ਕਾਲਿਆਂ
ਨੂੰ 'ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਹੱਥਕੜੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ
ਪੈਰਾਂ ' ਚ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਡੈਂਕ ਦੇ ਥੱਲੇ ਘੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ... ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਏਨੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿਰਫ਼
ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਸੌਂ ਸਕੇ ਤੇ ਮਸੀਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਖਾਣ ਲਈ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਛੇਲੇ ਉਬਾਲ ਕੇ ਦਿੱਤੇ
ਜਾਂਦੇ ਨੇ... ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਨੀਗਰੋ ਖਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ
ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਖਦੇ ਕੋਲੇ ਏਨੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਂਠ ਲੂਸ ਤੇ ਸੜ ਜਾਣ। ਇਕ ਕਪਤਾਨ ਨੇ
ਤਾਂ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ
ਪਿਘਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿੱਕਾ ਵੀ ਡੁਲਵਾ ਦਿੱਤਾ... ਜਹਾਜ਼ੀ
ਕਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰਿਕ ਮਿਲਾਪ ਵੀ ਕਰਦੇ
ਨੇ।... ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸੇ?
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ, ਓਥੇ ਹਵਾ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਤੂਫਾਨ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ
ਹਰ ਦਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਘੁਰਨਿਆਂ
ਵਿਚ ਅਸਹਿ ਗਰਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਹਵਾ
ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਤਰੇਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ
ਨੇ। ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਲਹੂ ਤੇ ਪੀਕ ਨਾਲ ਏਦਾਂ ਭਰ
ਜਾਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਹੋਣ... ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮੈਂ
ਅਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ 15 ਮਿੰਟ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਬੇਹੋਸ਼
ਹੋ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਡੈੱਕ 'ਤੇ
ਲਿਆਇਆ।... ਇਕ ਕਾਲੇ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਛਾਲ ਮਾਰ
ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੱਟ ਸ਼ਾਰਕ ਮੱਛੀਆਂ ਨੇ ਨਿਗਲ
ਲਿਆ...।' ' ਸੁਮੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ 400 ਤੋਂ ਵੱਧ
ਹੋਈਆਂ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਔਰਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ,
“ਇਕ ਵਾਰ ਆਟੀ ਚੈਵਨਵੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆ ਰਹੀ
ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਫਾਰਮ ਤੋਂ ਨੱਠ ਗਈ। ਬੁੱਢੇ (ਗੋਰੇ) ਸੇਲੇਮਨ

ਨੇ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ
ਦਰੱਖਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਲਾਹ
ਲਿਆ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਸ਼ਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਪਾੜ ਖਾਧਾ, ਉਹਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਨੇਚ ਲਈਆਂ।
ਉਹ ਬਚ ਗਈ। ਬੁੱਢੀ ਹੋਈ। ਛਾਤੀਆਂ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਾ
ਉੱਗੀਆਂ।' '

ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਐਰਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, “ਮੈਂ ਭੁੱਖੀ ਸਾਂ
ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਬਿਸਕੁਟ ਖਾ ਲਿਆ ਤੇ ਮੈਡਮ ਆ ਗਈ ਤੇ
ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਝਾੜੂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ... ਤੇ
ਫਿਰ ਉਹਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਆ ਗਿਆ... ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਅਧਮੋਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ... ਮੇਰੇ ਛਿੱਲੇ
ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਲੂਣ ਛਿੜਕਿਆ।' '

ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿਆਨ ਫਿਲਮਾਂ, ਨਾਵਲਾਂ,
ਨਾਟਕਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।
ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਮ ਹਾਊਸਾਂ ਤੋਂ ਭੱਜਣ 'ਤੇ ਫਾਹੇ
ਲਾਇਆ ਤੇ ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਜਬਰ-ਜਨਾਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਏਹੀ
ਨਹੀਂ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਵਸਾ ਲਏ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਵਿਛੋੜਿਆ ਗਿਆ; ਇਕ ਜੀਅ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵੇਚ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚ; ਕਈ ਵਾਰ
ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਦੋ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ
ਗਿਆ; ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ
ਕਿਹੜੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜੰਮੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਕੌਣ ਸਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਬੇਗ਼ਾਰ ਕਰਾਈ ਗਈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੁੱਟਮਾਰ ਹੁੰਦੀ, ਪਿੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇੜੇ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਹੋਰ
ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ
ਦਾ ਕਥਨ “ਇਕਨਾ ਗਲੀ ਜੰਜੀਰੀਆ ਇਕਿ ਤੁਰੀ
ਚੜ੍ਹਹਿ ਬਿਸਿਆਰ॥’ ’ (ਭਾਵ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ
ਗਰਦਨਾਂ ਦੁਆਲੇ ਸੰਗਲ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ
ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ‘ਇਨ ਵਾਈਟ ਅਮਰੀਕਾ’ ਵਿਚ ਇਕ
ਕਿਰਦਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਤੇ ਫਿਰ ਪਾਦਰੀ ਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰੋ।
ਓਹੀ ਕਰੋ ਜੋ ਮਾਲਿਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।’ ’ ਭਾਵੇਂ ਵੱਡੀ
ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕ ਇਸਾਈ ਬਣੇ/ਬਣਾਏ
ਗਏ ਪਰ ਇਸ ਸੰਵਾਦ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਇਸਾਈ ਧਰਮ ਨਾਲ
ਮੋਹ ਭੰਗ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ; ਇਸਾਈ ਧਰਮ ਦੀ ਪਛਾਣ
ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰੀ ਦੀ
ਦੂਰਬੀਨ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ; ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ
ਸਦੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਦੁੱਖ ਭੋਗੇ ਹਨ; ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਬੰਦਾ
ਬਹਾਦਰ, ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੇ
ਚਰਖੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਕੇ
ਉਦੋਂ ਵੀ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਰਿਆਸਤ/ਸਟੇਟ ਅਤੇ
ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਮਜ਼ਲੂਮ ਲੋਕਾਂ ’ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ
ਲਈ ਨਾਪਾਕ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਮਰਕਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ
ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸਨ
ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣਾ
ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
(abolitionists) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ
ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਰੋਸ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਮੀਆਂ
ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਈ
ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਕੁਝ
ਦੱਖਣੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਖ਼ਾਨਾਜੰਗੀ ਵਿਚ
ਆਖਰਕਾਰ ਅਬਰਾਹਮ ਲਿੰਕਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ
ਗੁਲਾਮੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਅਤੇ
1864-65 ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵੱਲੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਖ਼ਤਮ
ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ (ਅਮਰੀਕਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ 13ਵੀਂ
ਸੋਧ) ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਵਿਤਕਰੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੇ।
ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ, ਵਾਸ਼ਰੂਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ
ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ

ਅਨਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। 1950ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਕਿੰਗ ਜੂਨੀਅਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਜਨਤਕ ਘੋਲ ਲੜੇ। ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾਤਮਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾ ਕੇ ਵੱਡੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ। 1968 ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਹੋਏ ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਤਕਰੇ ਜਾਰੀ ਰਹੇ।

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੱਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਏਸ਼ੀਆ, ਯੂਰੋਪ ਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਕਿਸੇ ਨਾ

ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਯੂਰੋਪ ਵਿਚ ਰੋਮਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੁਆਰਾ ਵੱਡੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ (ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪਾਰਟੇਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ) ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ; ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਜਬਰ ਅਤੇ ਅਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਸਨ ਪਰ ਮੂਲ ਅਸੂਲ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੇਵ ਰਾਜ ਚਾਨਣਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮੀ (Slavery in Ancient India)' ਵਿਚ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਬਰੇ-ਸਗੀਰ (ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ) ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ

ਪਾਲੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਵਿਲੀਅਮ ਜੋਨਜ਼ ਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਵਜੋਂ ਵੇਚੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ 1843 ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ 'Indian Slavery Act' ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

* * *

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ 15ਵੀਂ-16ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਦੌਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 1846 ਵਿਚ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਨੇ 'ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ (The Poverty of Philosophy)' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, “ਅੱਜ ਦੀ ਸਨਅਤਕਾਰੀ ਸਿੱਧੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀ ਧੁਰੀ 'ਤੇ ਓਦਾਂ ਹੀ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ

ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਧੁਰੀਆਂ 'ਤੇ। ਗ਼ੁਲਾਮੀ
ਬਿਨਾ ਕਪਾਹ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਬਿਨਾ
ਕੋਈ ਆਧੁਨਿਕ ਸਨਅਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।' '

ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੂੰ
ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ।

ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਚਿੰਤਕਾਂ ਡਬਲਿਊ ਈਬੀ ਡੂਊ ਬੋਇਸ
(W.E.B. Du Bois) ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ
ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ
ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਚਿਤਾਵੀ) ਕਿਤੇ ਵੱਡੀ ਹੈ।

***

ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਕਸਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਬਰੇ-ਸਗੀਰ ਵਿਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ
ਰੋਮਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ, ਯੂਰੋਪ, ਚੀਨ, ਅਰਬ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ
ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ
ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰੋਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ

ਵਿਗਸੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ; ਏਥੇ
ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪ ਬਿਲਕੁਲ
ਵੱਖਰਾ ਹੈ; ਏਥੇ ਏਹੋ ਜਿਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬਣਤਰ ਉਸਰੀ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਨੀਵੇਂ ਵਰਣਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲਾ ਗਰਦਾਨਦਿਆਂ ਸ਼ੁਦਰ
ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ
ਅਤਿਅੰਤ ਜੁਲਮ ਢਾਹੇ ਗਏ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ
ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ
ਅਜਿਹੀ ਸੂਝ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ
ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ
ਤੋਂ ਉਣੇ ਸਮਝਣ। ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਦਰ ਕਹੇ ਜਾਣ
ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਢਾਹੇ ਗਏ ਜਬਰ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ।
ਜਿੱਥੇ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ
ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ,
ਉੱਥੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਯੋਤਿਬਾ ਫੂਲੇ,

ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਵੱਡੇ ਅੰਦੋਲਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੁਣ ਤਕ ਜਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪਸਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ। ਉੱਘੇ ਸਿਆਸੀ ਚਿੰਤਕ ਸੁਹਾਸ ਪਲੀਸ਼ਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਾਜ਼ਾ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਅਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜੈਰਜ ਫਲਾਇਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਦਰੋਹ ਜਿਹਾ ਪਲ ਕਦ ਆਵੇਗਾ? ਕਦ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ, ਸਥਾਪਤੀ ਤੇ ਤਥਾਕਥਿਤ ਉੱਚੇ ਵਰਣਾਂ, ਜਾਤਾਂ ਤੇ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਇਹ ਕਦ ਤਕ ਚੱਲੇਗਾ; ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ

ਸਵਾਲ ਤਾਲਾਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ
ਹੋਏ ਵਰਤਾਉ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ; ਏਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ
ਪਰ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਉਸ ਜ਼ੁਲਮ
ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ: ਅਸੀਂ ਬਿਆਨ
ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਵੱਡੇ ਸਵਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਕੋਈ ਨਹੀਂ; ਅਨਿਆਂ
ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣ
ਸਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਆਹਫ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ
ਹੱਕ ਵਿਚ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ
ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨਿਆਂ
ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ।
ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਵਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿ
ਅਸੀਂ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ
ਕਿਉਂ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ
ਕਥਨ ਹੈ, “ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਥੀ ਜਾਇ॥” ’ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ
ਪੱਤ ਦੇ ਅਰਥ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਪਏ

ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬੇਗ਼ਾਨਾ
ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ।

●●●●●●●

@ 95010 13006

ਝੂਠ, ਝੂਠ, ਮਹਾਂ ਝੂਠ

-ਸੁਕੀਰਤ

‘ਮਹਾਂ ਝੂਠ’ ਨਿਰੋਲ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ-ਘਾੜ ਨਹੀਂ
ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡੇ ਜਾਂ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਦ ਹੈ। ਇਸ
ਸ਼ਬਦਘਾੜ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਅਡੋਲਫ਼ ਹਿਟਲਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ
1925 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਮਾਈਨ ਕਾਂਫ਼’
ਲਿਖਵਾਉਂਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਇਵੇਂ ਕੀਤਾ: ਮਹਾਂ-
ਝੂਠ ਯਾਨੀ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵੀ ਨਾ
ਸਕੇ ਕਿ ਸੱਚ ਨੂੰ ਏਨਾ ਤੋੜਨ-ਮਰੋੜਨ ਦੀ ਹਿਮਾਕਤ ਕਰ
ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਸੋ ਹਰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪਵੇਗਾ
ਕਿ ਇਹ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਇਸ ਪਰਚਾਰ ਸੰਦ ਦੀ ਧਾਰ ਤਿਖੇਰੀ ਅਤੇ
ਪਕੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਮੰਤਰੀ

ਗੋਇਬਲਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ: ਜੇ ਤੁਸੀਂ
ਕੋਈ ਮਹਾ-ਝੂਠ ਬੋਲੋ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਂਦੇ
ਜਾਓ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਸਚ ਹੀ ਮੰਨਣ
ਲਗ ਪੈਣਗੇ।

ਨਾਜ਼ੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ-ਨੁਮਾ ਘਾੜਤਾਂ ਨੂੰ
ਸਾਡੀ ਅਜੋਕੀ ਸਰਕਾਰ ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਰਹੀ
ਹੈ। ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਝੂਠ ਘੜੇ ਅਤੇ ਉਚਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:
ਵਾਰ ਵਾਰ, ਲਗਾਤਾਰ। ਸਰਕਾਰੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ,
ਗੋਦੀ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ, ਆਰ ਐਸ
ਐਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵੀ। ਹਰ
ਵਾਪਰਨੀ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਾ
ਤ੍ਰਾਣ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਝੂਠ ਦਾ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਦੇਸ਼
ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ: ਵਾਰ ਵਾਰ, ਲਗਾਤਾਰ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾ-ਝੂਠ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਝਲਕ 2016 ਵਿਚ ਦਿਸੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਜੇ ਐਨ ਯੂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗਰੁਪ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਜ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਿਦਰੋਹ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ। ਕਨੁਈਆ ਕੁਮਾਰ, ਉਮਰ ਖਾਲਿਦ, ਅਨਿਰਬਾਨ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਦਰੜਿਆ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਸਾਬਤ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾ-ਝੂਠ ਨੂੰ ਪਰਚਾਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਵੜੇਕਰ ਨੇ ਟੀਵੀ ਉਤੇ ਆ ਕੇ ਉਮਰ ਖਾਲਿਦ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਕਿਹਾ (ਉਹ ਦਿਲੀ ਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ (ਜਿਥੇ ਉਹ ਕਦੇ ਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ) ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੀ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਈਰਾਨੀ ਨੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਸਬੀ ਨਾਟਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਈ ਝੂਠ ਬੋਲੇ, ਕਨੁਈਆ

ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਦੇ
ਕਹੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗੋਦੀ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ
ਝੂਠਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਏਨੇ ਸਾਰੇ ਤਾਬੜ-
ਤੇੜ ਝੂਠੇ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ
ਗਿਣਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੜ੍ਹਿਆਰਾਂ ਨੂੰ
ਸਚਮੁਚ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਈ ਸੀ।

ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਹਾ-ਝੂਠ ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ
ਇਸਲਾਮੀਆ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਆ ਕੇ ਕੀਤੀ
ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਅਤੇ ਤੇੜ-ਫੇੜ ਨੂੰ ‘ਜ਼ਰੂਰੀ’ ਦਰਸਾਉਣ
ਲਈ ਬੋਲੇ ਗਏ। ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾ ਬਾਅਦ ਇਕੇਰਾਂ ਮੁੜ ਜੇ
ਐਨ ਯੂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਸਮੇਂ ਫੇਰ ਮਹਾਂ-ਝੂਠ
ਘੜੇ ਅਤੇ ਪਰਚਾਰੇ ਗਏ। ਹਮਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਪਰਧਾਨ ਆਇਸ਼ੀ ਘੋਸ਼ ਉਤੇ ਹੋਇਆ,
ਸਿਰ ਵੀ ਓਸੇ ਦਾ ਪਾਟਾ। ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈਸ
ਨਕਾਬਪੋਸ਼ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਫੁਟੇਜ

ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਵੀ
'ਨਹੀਂਲਭ' ਸਕੀ ਪਰ ਪਰਚਾਰਿਆ ਇਹ ਗਿਆ ਕਿ
ਆਇਸ਼ੀ ਘੋਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ
ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਅੰਦਰ ਤੋੜ-ਭੰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਟਾਂ ਲਾ ਲਈਆਂ। ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਣ
ਵਾਲੇ ਇਸ ਮਹਾ-ਝੂਠ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ
ਵੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ।

ਤੇ ਹੁਣ, 24 ਅਤੇ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਦਿੱਲੀ
ਵਿਚ ਹੋਏ ਭਿਆਨਕ ਮਜ਼ਹਬੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ
ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰ ਰਹੀ ਪੁਲਸ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ
ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਮੁੱਦਾ ਇਹ
ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਦੰਗੇ ਡੋਨਾਲਡ ਟਰੰਪ ਦੀ
ਭਾਰਤ ਫੇਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕਰਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ
ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਦਿਲੀ ਪੁਲਸ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟ ਮੁਤਾਬਕ ਆਮ
ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੌਂਸਲਰ ਤਾਹਿਰ ਹੁਸੈਨ, ਜੇਐਨਯੂ
ਦਾ ਸਾਬਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਮਰ ਖਾਲਿਦ ਅਤੇ 'ਨਫਰਤ
ਵਿਰੁਧ ਏਕਤਾ' (ਯੁਨਾਈਟਿਡ ਅਗੇਂਸਟ ਹੇਟ)
ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਮੋਢੀ ਖਾਲਿਦ ਸੈਫੀ 8 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀਨ
ਬਾਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਿਕੜੀ ਨੇ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ
ਡੋਨਾਲਡ ਟਰੰਪ ਦੀ ਭਾਰਤ ਫੇਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ
'ਧਮਾਕਾ' ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਅੱਡਰੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਟਰੰਪ ਫੇਰੀ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾ
ਐਲਾਨ 13 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸੋ 8 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ
ਇਸ ਅਖਾਉਤੀ ਤਿਕੜੀ ਕੋਲ

ਇਸਦੀ ਅਗਾਊਂ ਸੂਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ? ਪਰ ਇਸ
ਗਲ ਦੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਹੈ। ਜੇ ਝੂਠ ਦੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
ਤਾਂ ਮਹਾਂ-ਝੂਠ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਲੋੜ

ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ, ਲਗਾਤਾਰ, ਚੀਕ ਚੀਕ ਕੇ
ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਵਿਚ ਯਕੀਨ
ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ।

ਸ਼ਾਹੀਨ ਬਾਗ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਚਲੇ ਔਰਤਾਂ
ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਧਰਨੇ ਨੇ ਹਿੰਦੁਤਵ-ਵਾਦੀਆਂ, ਮੋਦੀ ਭਗਤਾਂ
ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਔਖਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਤੋਂ ਦਿਲੀ ਦੀਆਂ
ਚੋਣਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਸਨ। ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਅਨੁਰਾਗ ਠਾਕੁਰ ਦਾ
ਚੋਣ ਰੈਲੀ ਸਮੇਂ ਵੋਟਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ‘ਗੋਲੀ ਮਾਰੋ ਸਾਲੋਂ ਕੋ’
ਕਹਾਉਣ ਲਈ ‘ਦੇਸ਼ ਕੇ ਗੱਦਾਰੋਂ ਕੋ..’ ਦਾ ਲਾਇਆ
ਗਿਆ ਉਕਸਾਊ ਨਾਅਰਾ ਏਸ ਨਫਰਤ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ
ਭੜਕਾਊ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਪੜਵੀਂ
ਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕੜੀ ਭਾਜਪਾ ਨੇਤਾ
ਕਪਿਲ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦਾ ਮੌਜਪੁਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭਾਸ਼ਣ
ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ
ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਧਰਨਾ ਚੁਕਾ ਕੇ ਸੜਕ

ਖਾਲੀ ਕਰਾ ਦਿਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ‘ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਕਰਾ ਲਵਾਂਗੇ’
। ਉਸ ਦਿਨ 23 ਫਰਵਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੰਗੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਭੜਕਾਊ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸੁਣਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰੈਲੀ ਵਿਚ ਦਿਲੀ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ
ਪੁਲਿਸ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਅਨੁਰਾਗ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਹਿੰਸਾ-ਉਕਸਾਊ
ਨਾਅਰੇ ਦਾ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਪਿਲ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੀ ਭੜਕਾਊ
ਧਮਕੀ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਦਾਖਲ ਹੋਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਦਾਖਲ ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਟੀ
ਵੀ ਉਤੇ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉਤੇ, ਆਰ ਐਸ ਐਸ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ
ਰਾਹੀਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੇਹਰਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ
ਪਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਦਿਲੀ ਦੇ ਦੰਗੇ ਤਾਂ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ
ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ‘ਮੁਸਲਮਾਨ’

ਸਰਗਣਿਆਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਸੀ। ਜਿਹਾਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼
ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੰਗਾਈਆਂ ਦਾ ਕਾਰਾ ਸੀ।

ਤੇ ਭੋਲੀ (ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੂਰਖ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵਾਂ
ਰਹੇਗਾ) ਜਨਤਾ ਇਸ ਸਭ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਇਸ
ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ
ਗਏ 59 ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੀ।
ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਈਆਂ ਗਰੀਬ
ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਆਰਥਕ
ਨੁਕਸਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ
ਬੇਅਦਬੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਈ।

ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਪਰਮੁਖ ਸਿਧਾਂਤਕ ਹਥਿਆਰ ਸਨ: ਜਨਤਾ
ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗਲ ਰਾਹੀਂ ਉਕਸਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰੀ
ਜਾਓ; ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਘਾਟ ਕਬੂਲ ਨਾ
ਕਰੋ; ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੋਧੀ

ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੰਗਿਆਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ
ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ; ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ
ਸਿਰ ਨਾ ਲਓ; ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਕੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਲ ਸਾਰਾ
ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹਰ ਗੜਬੜ ਲਈ ਓਸੇ ਨੂੰ
ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਓ; ਲੋਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਝੂਠ ਨਾਲੋਂ ਵਧ
ਛੋਟੀ ਵੱਡੇ ਝੂਠ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਜੇ
ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ, ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਹਰਾਂਦੇ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ
ਲੋਕ ਦੇਰ-ਸਵੇਰ ਉਸ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

ਹਿਟਲਰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ
ਕਾਬਿਲ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਜ਼ਰੂਰ ਪਿਛੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ।

.....

@ 93162 02025

ਕਾਰਟੂਨ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ

ਗਜ਼ਲਾਂ

- ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ

ਇਕੱਲਾ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਮਹਿਜ਼ ਸਦਮੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ

ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਹੀ ਲਗਦਾ ਪਿਆ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ

ਮੇਰੇ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ,

ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਮਲਬੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ

ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਦ ਜਲਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ
ਮੈਨੂੰ

ਅਜੇ ਤਾਂ ਧੜ ਹੀ ਧੜ ਦਿਸਦੇ ਪਏ, ਰਸਤੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ

ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ,
ਕਦੇ ਦਰਿਆ ਵੀ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਕਤਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ

ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਨੇ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਵਖਰੀ ਹੈ,
ਕਿ ਸਭ ਨੰਗੇ ਜਿਹੇ ਹਨ ਪਰ ਦਿਸਣ ਪਰਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ

ਤੁਸੀਂ ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਨੇ,
ਕੋਈ ਦੀਵਾਰ ਤਾਂ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ

ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਪੈਰ ਹਨ ਜੋ ਥਿਰਕਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ 'ਤੇ,
ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ ਜੋ ਫਿਰ ਸੁਣੇ ਨਗਮੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ

.....

ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਹ ਕੈਸੀ ਧੁੰਨ ਸੁਣਾਈ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਹੈ।

ਛੋਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਛਡ ਜਾਂਦੇ,

ਕੁਝ "ਬੰਦਿਆਂ" ਨੇ ਕੈਸੀ ਫਸਲ ਉਗਾਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਸੁਣਦਾ ਬੋਲ ਪਿਆ,

ਕੰਧਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਪ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਣਾਈ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਜਦੇ ਸਨ,

ਐਨੇ ਉਧੜੇ, ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਤਰਪਾਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੋਕਾਈ 'ਤੇ ਅੰਬਰ ਹਸਦਾ ਹੈ,

ਧਰਤੀ ਦੀ ਇਹ ਕੈਸੀ ਦਸ਼ਾ ਬਣਾਈ ਹੈ।

ਫੁੱਲਾਂ, ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਲ੍ਹ ਤਾਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ,

ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੇ ਸ਼ਾਮ ਬਿਤਾਈ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕੁਝ ਘਟਿਆ ਹੋਵੇਗਾ,

ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ।

.....

@ 98152 98459

ਸੰਪਰਕ :

ਪੀਪਲਜ਼ ਫੋਰਮ

ਬਰਗਾੜੀ (ਫਰੀਦਕੋਟ)

151208

*98729 89313

*98767 10809

*94171 75686

*ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲੀ ਧੰਨਵਾਦ

*ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ

*ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ

